

DOI: [https://doi.org/10.18371/fp.3\(35\).2019.190156](https://doi.org/10.18371/fp.3(35).2019.190156)

УДК 378 (477)

АНАЛІЗ СТАНУ ПРОФЕСІЙНОЇ ОСВІТИ В УКРАЇНІ В УМОВАХ ГЛОБАЛЬНОЇ ЕКОНОМІКИ ТА ШЛЯХИ ЇЇ МОДЕРНІЗАЦІЇ

КОВАЛЬЧУК Вероніка Геннадіївна

доктор наук з державного управління, доцент,
завідувач кафедри менеджменту та соціально-гуманітарних дисциплін
Харківського навчально-наукового інституту
ДВНЗ «Університет банківської справи»
e-mail: covveron@ukr.net

ДЕНЧИК Ірина Сергіївна

аспірант кафедри менеджменту та соціально-гуманітарних дисциплін
Харківського навчально-наукового інституту
ДВНЗ «Університет банківської справи»
e-mail: denchikirina@gmail.com

Анотація. У статті виявлено основні недоліки і принципові засади розвитку вітчизняної системи професійної освіти і підготовки кадрів в Україні в умовах глобальної економіки та запропоновані шляхи модернізації цієї освіти з урахуванням передового світового досвіду.

Ключові слова: професійна освіта, підготовка кадрів, глобальна економіка, модернізація освіти, безперервна освіта.

Постановка проблеми. Актуальність дослідження професійної освіти та підготовки кадрів зумовлена негативними тенденціями, які спостерігаються в нашому суспільстві, а саме: брак цілеспрямованої державної стратегії і політики в сфері професійної підготовки кадрів, зокрема з урахуванням як галузевої специфіки, так і

Аннотация. В статье выявлены основные недостатки и принципиальные основы развития отечественной системы профессионального образования и подготовки кадров в Украине в условиях глобальной экономики и предложены пути модернизации этого образования с учетом передового мирового опыта.

Ключевые слова: профессиональное образование, подготовка кадров, глобальная экономика, модернизация образования, непрерывное образование.

особливостей господарської діяльності великих, середніх та малих підприємств, з метою забезпечення високої конкурентоспроможності національної робочої сили; незацікавленість та фінансова неспроможність роботодавців забезпечувати професійну підготовку, перенавчання та підвищення кваліфікації своїх кадрів; низький рівень

стимулювання професійного розвитку працівників; відсутність єдиної системи професійних кваліфікацій та стандартів з професійної підготовки; відсутність інфраструктури професійної підготовки кадрів на підприємствах. Саме це зумовлює потребу докладного вивчення організації професійного навчання як у закладах освіти, так і на підприємствах, на підставі чого буде можлива розробка науково обґрунтованої політики щодо регулювання розвитку системи професійного навчання в Україні.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Різним аспектам питання професійного розвитку кадрів та розвитку системи професійної освіти приділяли увагу багато як зарубіжних, так і вітчизняних вчених. Серед них: В. Брокбенк, Д. Парсон, Дж. П. Друкер, С. Аржиріс, В. Савченко, Г. Щокін, Д. Богиня, І. Бондар, М. Семикіна, О. Левченко, Л. Щербак, М. Дрозач та інші.

Метою дослідження є визначення стану професійної освіти в Україні в умовах глобальної економіки та виявлення основних шляхів її модернізації.

Виклад основного матеріалу. В умовах глобальної економіки сучасна професійна освіта відіграє ключову роль в поліпшенні перспектив соціально-економічного розвитку – вона сприяє динамізму економіки, розвитку знань і сучасних навичок, зниженню рівня нерівності. Україна з її багатою історією вищої школи і науково-технічного розвитку має гарні можливості модернізувати систему освіти та використовувати переваги, що відкриваються глобалізацією економіки.

Професійна освіта має стати генератором нових ідей та технологій і забезпечити формування високоосвіченого людського ресурсу [1].

Досягнення національної та світової конкурентоспроможності професійної освіти неможливо без попереднього аналізу її сучасного стану, спрямованого на діагностику існуючих проблем і виявлення резервів, які сприяють їх ефективному вирішенню. Проведення такого дослідження потребує чіткого визначення та необхідного ступеня деталізації конкурентоспроможності у сфері професійної освіти. Тому необхідно проаналізувати зміст та виявити сукупність факторів, що впливають на її стан. Сучасні глобальні зміни в світі показують, що сфера освіти визначається і виділяється багатьма країнами як пріоритетний напрямок соціально-економічного розвитку, засіб підтримки конкурентоспроможності та лідируючого положення на світових ринках.

Рушійною силою сучасної світової економіки є знання в формі ідей та сучасних технологій. Різко зросли темпи змін та оновлення, товари й ресурси з легкістю переміщуються через національні кордони, швидко поширюються нові засоби зв'язку та обробки інформації.

Сприйнятливість навчальних закладів до змін є важливим фактором успіху. В першу чергу вони повинні відповідати потребам "економіки знань" в умовах глобальної конкуренції. Конкретними напрямками поліпшення професійної освіти можуть бути впровадження нових програм, розширення спектру ведення дослідних робіт та консультативної діяльності для вітчиз-

зняних і міжнародних компаній та розвиток відносин співробітництва із закордонними навчальними закладами з високою репутацією і значними ресурсами [8].

Прагнучи поліпшення якості програм навчання, зміцнюючи зв'язок навчальних закладів з новими галузями та розширюючи масштаби професійної освіти, уряд отримує сильні переваги у вигляді майбутнього підвищення темпів економічного зростання та зростання конкурентоспроможності в умовах глобальної економіки, заснованої на знаннях.

Для розвитку і поліпшення якості професійної освіти в Україні, перш за все, потрібно забезпечити:

1) створення соціально-економічних умов для пріоритетного розвитку професійної освіти;

2) нормативне фінансування освітніх установ;

3) стимулювання недержавних інвестицій в системах освіти, в тому числі шляхом надання податкових і митних пільг для юридичних і фізичних осіб, що беруть участь у розвитку освітніх установ;

4) залучення роботодавців та інших замовників кадрів до соціального партнерства та організації професійної освіти з метою задоволення потреби ринку праці;

5) правові умови функціонування і розвитку освітніх установ різних форм власності;

б) законодавче закріплення матеріальної, адміністративної та майнової відповідальності засновників освітніх установ і підвищення відповідальності роботодавців;

7) високу зайнятість працездатного населення;

8) стабільне фінансування установ освіти, дотримання трудового законодавства, в першу чергу в частині повної та своєчасної оплати праці;

9) реалізацію соціальних гарантій та пільг працівників освіти та учнів;

10) підтримку різних форм самоорганізації учнів як невід'ємну частину усієї системи освіти;

11) інтеграцію української системи освіти в світову освітню систему з урахуванням вітчизняного досвіду і традицій;

12) активний вихід на ринок освітніх послуг, широку участь установ професійної освіти та педагогів в міжнародних освітніх програмах міжнародних організацій та співтовариств.

Всі перелічені заходи з перетворення професійної освіти зумовлюють необхідність науково-методичного забезпечення, вимагають перегляду усталених (традиційних) підходів, пошуку нових принципів проектування змісту освіти, нових освітніх технологій. Шляхи модернізації професійної освіти передбачають вирішення трьох ключових взаємопов'язаних завдань: якості професійної освіти, її доступності та ефективності.

Одним із стратегічних завдань сучасної державної політики України у галузі професійної освіти є поступове подолання відставання в структурі, обсягах та якості підготовки кваліфікованих робітників і фахівців від вищої сучасного ринку праці.

На сьогоднішній момент визначені проблеми, які, як показує практика, можуть бути вирішені тільки в рамках нових державно-суспільних відносин,

в умовах, коли громадська складова стає домінуючим і ефективним фактором на всіх рівнях управління.

Вимоги розвитку освіти закономірно привели багато країн до «освітнього буму», до глибоких реформ систем освіти, поза цим процесом фактично не залишається жодна країна сучасного світу, в тому числі й Україна. Постійно запроваджуються ті чи інші зміни в організації або структурі різних ланок системи освіти. Але поточне реформування часто не вирішує поступово накопичених проблем, що ведуть до загострення кризи, тому періодично назріває необхідність проведення реформ фундаментального характеру, які підводять підсумок попереднього етапу розвитку та закладають передумови для майбутнього.

В сучасних умовах, коли держава та суспільство почали досить чітко визначати свої пріоритети, стало очевидним, що професійна освіта не може залишатися у стані внутрішньої замкнутості та самодостатності, назріла проблема комплексної структурної перебудови освітньої системи в цілому і системи професійної освіти, де все сильніше виявляється її відставання від потреб країни.

Інтереси суспільства та держави в галузі освіти не завжди можуть збігатися з галузевими інтересами самої системи професійної освіти, а тому визначення напрямків модернізації та розвитку освіти не може замикатися в рамках освітнього співтовариства і освітнього відомства.

В цей час модернізація освітньої системи тісно пов'язана з процесом її стабілізації, з виходом на мінімальні

необхідні бюджетні нормативи, вирішенням соціально значущих проблем.

Стратегічною метою модернізації професійної освіти в сучасному світі, орієнтованої на вимоги наступних десятиліть, є створення принципово нової системи освіти – безперервної, головною ідеєю й метою якої є постійний розвиток особистості протягом усього життя в інтересах людини і суспільства.

Розробка концепції безперервної освіти придбала міжнародні масштаби завдяки діяльності ЮНЕСКО. Ще у 1997 році міжнародна комісія ЮНЕСКО по розробці питань освіти і навчання для ХХІ століття сформулювала головну мету освіти – навчити людей самостійно здобувати знання.

Безперервна освіта – це комплекс державних, приватних та заснованих на іншій формі власності освітніх установ, що забезпечують організаційну та змістовну єдність, наступність і взаємозв'язок усіх ланок початкової, середньої, вищої професійної освіти, перепідготовку та підвищення кваліфікації кожної людини з урахуванням реальних і перспективних суспільних та економічних потреб та особистих освітніх цілей і можливостей [3].

У кожній країні процес розвитку теорії та практики безперервної освіти має свої специфічні риси, але в той же час виявляються і їх загальні принципи:

1) гнучкість та варіативність системи освіти – наявність різноманітних й одночасно взаємопов'язаних напрямків навчальної діяльності, що відповідають інтересам і можливостям різних груп населення з урахуванням віку,

статі, етнічної приналежності, соціального стану;

2) вдосконалення організації та змісту системи загальної освіти;

3) перебудова системи професійної освіти – узгодженість діяльності установ професійної освіти з інтересами роботодавців. Створення багаторівневої системи професійної освіти і навчання, що включає в себе як фундаментальну підготовку в освітніх установах, так і різноманітні за формою і цілям курси підготовки робітників на виробництві. Це дає можливість підвищувати професійні компетенції всього активного населення і перейти від техніко-практичної до місцево-прагматичної спрямованості професійної освіти і навчання, соціально орієнтованої й гуманістичної системи професійної освіти.

До цього часу ні в одній країні світу ще не створено системи безперервної освіти, заснованої на вищеперерахованих принципах. Але сукупний досвід країн, які керуються стратегією безперервної освіти, дозволяє визначити деякі суттєві риси моделей нової освітньої системи, яка якісно відрізняється від діючої [5].

Спеціальні дослідження, проведені В. В. Арнаутовим, А. М. Новіковим та ін., показали, що в країнах Євросоюзу ідея навчання протягом усього життя (безперервної освіти) була висунута ще в 20-х рр. ХХ століття. А сама концепція безперервної освіти почала формуватися в 70-х рр. ХХ століття як відображення усвідомлення важливості знань та зростання їх ролі й освіченості населення в розвитку суспільства та його громадян. Головною функцією безперервної освіти вважалася

компенсація недоліків стаціонарної загальної та професійної освіти. Залежно від виду та змісту освіти складалася система під різними назвами: продовжена освіта, поновлювана освіта, довічна освіта та інше. Потім початкове бачення було істотно доповнено як на змістовному, так і на організаційному рівнях. Починаючи з другої половини 1980-х рр. в країнах Західної Європи закладалися концептуальні засади моделей безперервної освіти, вивчався весь спектр соціальних, економічних, політичних, організаційних умов, при яких стає можливою реалізація безперервної освіти, виявлялися структура, функції, завдання та цілі окремих ланок та елементів системи, їх взаємодія.

Головним завданням у реалізації концепції неперервної професійної освіти є створення чіткої мережі взаємопов'язаних форм навчання, здатної обслуговувати різні групи населення. Перевага тих чи інших форм визначається їх ефективністю та доцільністю, що особливо важливо у взаємозв'язку потреб і можливостей учнів установ початкової та середньої професійної освіти і суспільства в цілому.

Для здійснення принципу безперервності були сформовані наступні вимоги: початкову освіту повинні отримувати не тільки діти, а й дорослі будь-якого віку; метою середньої освіти має стати не стільки забезпечення можливості надходження молодих людей до вищого навчального закладу, скільки підготовка їх до активної професійної діяльності; вища освіта має стати доступною для людей будь-якого віку, бути різноманітною та досягатися різними шляхами [2].

Наприкінці 1980-х – початку 1990-х рр. у вітчизняній літературі з'явилися публікації теоретичного характеру (А. А. Вербицький, С. М. Годнік, О. В. Долженко), в яких розглядалися питання становлення ідеї безперервної освіти, висувалися нові теоретико-методологічні підходи, принципи реалізації безперервної освіти. На основі аналізу цих публікацій безперервна освіта визначалась як:

1) умова постійного розвитку особистості як активного суб'єкта праці, пізнання, спілкування;

2) реально функціонуюча система державних і громадських установ, що забезпечують можливість загальноосвітньої та професійної підготовки людини з урахуванням суспільних потреб та її особистих запитів;

3) найважливіший соціально-педагогічний принцип, що відображає сучасні суспільні тенденції побудови освіти як цілісної системи, спрямованої на розвиток особистості та складової умови соціального прогресу.

У своїх роботах вітчизняні вчені (А. Беляєва, А. А. Вербицький, Б. С. Гершунський, Г. П. Зінченко, В. С. Ледньов, І. Я. Лернер) висловлювали різні погляди на походження ідеї безперервної освіти та її суть. В одних випадках безперервна освіта ідентифікувалась з безперервним навчанням, коли протиріччя в освіті можуть бути усунені шляхом механічного об'єднання всіх ступенів навчального процесу. В інших – висувалась теза про можливість створення системи безперервної освіти шляхом доповнення існуючої освітньої системи новими ланками.

На цей час в Україні функціонування безперервної освіти в нових соці-

льно-економічних умовах набуває принципово нової якості; безперервна освіта обумовлена не тільки постійним оновленням соціальних вимог до професійних якостей кваліфікованих робітників та фахівців, а й необхідністю врахування індивідуального проявлення особистісних мотивів до постійного оновлення своїх знань та умінь, до придбання нових професій і спеціальностей, до самореалізації своїх творчих потенціалів.

Висновки. Професійна освіта сьогодні – це самодостатній, економічний та найбільш затребуваний особистістю та суспільством рівень освіти. Гнучкість та мобільність, короткостроковість та невисока вартість навчання визначили провідне місце професійної освіти у підготовці кадрів для всіх галузей економіки та соціальної сфери. Українська система освіти здатна конкурувати з системами освіти передових країн. Саме тому перед вітчизняною професійною освітою встали дуже непрості завдання. З одного боку, необхідно зберегти сильні сторони української освітньої системи, що дозволили перетворити Україну в одну з високорозвинених в культурному відношенні країн світу, а з іншого – систему освіти необхідно зробити гнучкою та адаптивною для того, щоб у нових економічних умовах, відповідаючи як на потреби та інтереси особистості, так і на запити мінливої економіки і ринку праці, вона зберігала б свою роль як одного з провідних чинників суспільного розвитку.

Економічний розвиток України вимагає підготовки кваліфікованих кадрів відповідно потребам ринку праці, тому у професійної освіти назріла не-

обхідність у більш систематичних і цілеспрямованих перетвореннях, інтегрованих в соціально-економічні умови України:

1) належить подолати орієнтацію початкової та середньої професійної освіти на відстаючі від міжнародних стандартів промислові структури та інфраструктури;

2) необхідно посилити підтримку професійної освіти та підготовки кадрів з боку нових промислових структур, інвесторів, потрібно розвивати інститут соціального партнерства;

3) слід провести відповідні інституційні зміни, реконструкцію внутрішньої організації системи освіти, механізмів прийняття рішень, перш за все, це стосується введення в освітній процес формування ключових компетенцій, змін співвідношень між типами та видами освітніх установ і реалізованими в них освітніми програмами;

4) необхідно підвищувати внутрішню та зовнішню ефективність системи професійної освіти;

5) оцінити номенклатуру спеціальностей і професій, види робіт та рівні кваліфікацій, за якими необхідно проводити навчання; обсяг підготовки кваліфікованих робітників і фахівців; пріоритети та тривалість навчання.

Таким чином, модернізація освіти – це політичне та загальнонаціональне завдання, мета якого полягає у створенні механізму стійкого розвитку системи освіти, що забезпечує формування цілісної природно-наукової картини світу, високої якості освіти, яка відповідає викликам ХХІ століття, соціальним та економічним потребам розвитку країни, освітнім потребам особистості, суспільства, держави та враховує прогнози розвитку ринку праці.

Список використаної літератури

1. Афанасьєв М. Неперервна професійна освіта: Нові горизонти підготовки кадрів для постіндустріальної економіки. Вища шк.. 2010. № 10. С. 88-98.
2. Дрозач М. Підготовка робітничих кадрів на виробництві через мережу професійно-технічних навчальних закладів. Україна: аспекти праці. 2006. № 7. С. 36-41.
3. Левченко О. Сучасна безперервна професійна освіта та підготовка кадрів в Україні: основні проблеми та напрями трансформації в контексті міжнародного досвіду. Україна: аспекти праці. 2006. № 1. С. 30-35.
4. Павлюк Т. І. Ринок праці: теорія, методологія, практика: монографія. Вінниця: ВТЕІ КНЕУ. 2018. 212 с.
5. Петренко Л. М., Козак А. Р., Коваленко С. П. Професійна освіта і навчання в Україні: сучасні технології управління: метод. посіб. Ін-т проф.-техн. освіти НАПН України. Д. : ІМА-прес. 2011. 152 с .

6. Сандугей В. В. Ринок праці України в умовах глобалізації : автореф. дис. канд. екон. наук : 08.00.01. Держ. вищ. навч. закл. "Київ. нац. екон. ун-т ім. Вадима Гетьмана". 2013. 19 с.
7. Онікієнко В. В. Ринок праці та соціальний захист населення України: ретроаналіз, проблеми, шляхи вирішення : наук.-аналіт. моногр. Нац. акад. наук України, Ін-т демографії та соціал. дослідж. ім. М. В. Птухи. К. : Ін-т демографії та соціал. дослідж.. 2013. 454 с.
8. Хаджирадєва С. К. Сучасний контент професійного розвитку менеджерів освіти в умовах глобальних викликів та реформ: монографія. Ч. 2 / [С. К. Хаджирадєва, С. В. Воронова, Н. Є. Кравцова та ін.]. 2017. 164 с.
9. Шоптенко В., Кайсин Д., Конанчук Д. Нові можливості бізнес-освіти. Менеджер по персоналу. 2008. № 4. С. 28-34.
10. Щербак Л. З досвіду правового регулювання професійної освіти та навчання кадрів на виробництві в Республіці Болгарія. Довідник кадровика. 2006. № 8. С. 91-93.